

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 122 2001

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-19-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2002

Även här föreligger emellertid skillnader. Svenbros texter är knappast språkligt fragmentariska; de är avrundade, anekdotiska reflexioner av lyrisk art – ibland med punch-line. Man vet när en dikt är slut. Några språkligt-grammatiska experiment förekommer knappast heller hos Öijer som är relativt avrundad i denna bemärkelse. Med Johnsson må det vara något annorlunda, även om det är tveksamt, som Malmberg säger, att han flyttar fokus mot marginella ordklasser (173). Däremot skulle Frostenson, Jäderlund och Lillers kunna kallas för den existentiella fonetikens diktare – vilket i sin tur för dem historiskt nära konkretistisk poesi.

Men Malmberg har, direkt som indirekt, åtskilligt angeläget att förtälja om de poetiska strategier som tillsammans förändrade den svenska poesen under det aktuella decenniet. Hur denna 80-talets lyrik undersöker klyftan mellan språk och värld, hur den problematiserar jaget som en stabil enhet, hur röster far genom de inte helt sammanhållna kropparna, hur språket kan användas såväl till våld som till lek, hur positionerna mellan manligt och kvinnligt kan synliggöras, hur traditionella former och vedertagen språkbyggnad ifrågasätts – vilket dock inte hindrar att man intar en 'trots allt-attityd', att skriva trots omöjligheten, att finna nya sätt att lyriskt berätta – hur detta sker kan man lära sig mycket av i Malmbergs bok. Framgångsrik blir hon i synnerhet om hur kvinnorna låter Eurydike träda fram som aktiv figur – till skillnad från tidigare generationers myttolkare som i regel behandlat henne som perifer. Allra mest lyckosamt fungerar det med Frostenson.

Myten skulle alltså för Malmberg i olika stor utsträckning ha tillhandahållit den stora berättelsen om dikta- ren, hans triumf och hans misslyckande – d.v.s. om diktarroller, diktningens funktioner och uppdrag, om dess svårigheter. De ordningar som sätts på spel demonstreras i slutet av avhandlingen med en sammanfattande uppställning, där man–kvinna, språk–tigande, människa–natur, subjekt–objekt, centrum–marginal o.s.v. utgör de mönster som i dikterna prövas och rubbas.

Så kommer, också i slutkapitlet (197), den explicita fråga som avhandlingen skall utgöra ett svar på: "Vad berättar då den myt avhandlingens diktare konstruerar om diktandets villkor, om tiden, om könen?" Grovt sett kan Malmbergs svar förstås som att Eurydike intagit en annan position i diktningen under den aktuella perioden. Hon är förvisso tecknet för det fåfängliga begäret efter liv och omöjligheten eller nästintill omöjligheten att dikta. Men viljan att lyriskt berätta får ändå sista ordet; mytens och därtill hörande positioner sammanblandas och går upp i varandra. Och det marginaliserade, nedtystade, glömda och svaga har till slut fått utrymme, det har förstärkts – och det har börjat tala.

Niklas Schiöler

Håkan Möller, *Den wallinska dikten. Från informators-åren till Dödens ängel*. Lunne Böcker. Uppsala 2000.

Håkan Möllers doktorsavhandling i litteraturvetenskap, *Den wallinska dikten. Från informatorsåren till Dödens ängel*, är en monografi över Johan Olof Wallins lyriska diktning, förutom psalmerna, vilka behandlades i Möllers doktorsavhandling i teologi, *Den wallinska psalmen*, 1997. Monografien är till sin uppläggning kronologisk och består av fem större kapitel samt ett separat kapitel om den posthumt publicerade "Dödens Ängel".

I varje kapitel fokuseras en eller några centrala texter under den aktuella perioden. Syftet är, förutom att genom stilistisk och retorisk närläsning analysera ordkonstverken, att redogöra för Wallins positioner och handlingar i den litterära samtiden – den kontext i vilken texterna vid tillkomsten fungerade – och den reception de fick. Wallins receptivitet och hans skickliga poetiska hantverk är framträdande redan i de tidiga dikterna.

I det första kapitlet, "Informator och prisdiktare", visar Håkan Möller hur Wallin i den tidiga diktningen prövar olika former, i synnerhet enkla tillfällesverser, under informatorstiden. Men han framträder även tidigt med klassikertolkningar. För Horatiustolkningarna, inlämnade till Svenska Akademien 1803 och 1805, belönas han med priser. Wallin är väl förtrogen med romersk diktning (hans dissertation *De Quinto Horatio Flacco, Lyrico* framlades 1804) och skriver och översätter i anslutning till Kellgren och Leopold. Kapitlet avslutas med en kommentar till Wallins viktigaste poem från denna tid, "Uppfostraren", för vilket han vann Svenska Akademiens Stora pris 1805. I synnerhet intresserar sig Håkan Möller här för Wallins framställning av kvinnans roll som uppfostrare, delvis i anslutning till Friedrich A. Kittlers arbeten *Dichter, Mutter, Kind* (1991) och *Aufschreibesysteme 1800/1900* (1985, 1995).

Det andra kapitlet, "Parafraas och panegyrik", behandlar 1808 års dikthäfte *Början till Översättning af Eneiden, jemte några smärre Poemer*. Mottagandet, i synnerhet Lorenzo Hammarskölds kritiska recension av diktsamlingen, beskrivs och dess prologdikt, en imitation av Horatii ode I:31, och epilogdikt diskuteras. Därefter följer en närläsning av dikterna "Svärmeri" och framför allt "Dityramb den 24 Januarii 1808". Vad gäller den sistnämnda dikten, skriven i samband med avtäckningen av Sergels Gustav III-staty på Skeppsbron i Stockholm, granskas även kontexten, d.v.s. Beskows, Hammarskölds, Porters och Livijns skildringar av avtäckningsceremonin. Därefter reflekterar Möller över diktens karaktär av ekfras, d.v.s. dess förhållande till statyn.

I det tredje kapitlet, "Guds Lof", som behandlar psalmboksårens diktning, koncentrerar sig avhandlingsförfattaren på den redan av samtiden uppskattade kan-

tatliknande Psaltarparafrazen ”Guds Lof”. Här karakteriseras Wallins arbete som poetisk text-, i synnerhet Psaltar-, omarbetare.

Det fjärde kapitlet, ”Vittert bokslut”, koncentreras kring Wallins sista diktsamling *Vitterhets-Försök* (1821). I fokus står först samtida recensioner och kommentarer av samlingen jämte den estetiska debatt som uppstod. Wallins egna reflexioner över sin syn på sig själv som skald framträder likaledes tydligt. I den analys av dedikationsdikten ”Till Franzén och Tegnér” som följer beaktas främst det intertextuella perspektivet, men även skaldens och privatpersonens förhållande till i synnerhet Tegnér diskuteras. Wallin, Tegnér och Franzén framstår vid denna tid som de tre neutrerne mellan den nya och den gamla skolan. Horatii ode IV:2, till vilket flera dikter av olika författare har anknytning, bildar en fokuseringspunkt för utredning av skaldeideal. Kapitlet avslutas med en mångfacetterad analys av ”Hemsjukan”.

Det femte kapitlet, ”Grav och skål”, behandlar 1820- och 1830-talsdiktningen. Först beskrivs de talrika gravdikterna och deras relation till gravtal och minnesord över de döda. Därefter fokuseras dikten ”George Washington. Toast hos Mr Hughes, Sverige d. 22 Febr. 1837”, skriven i anslutning till en middagsbjudning hos den amerikanske ministern i Stockholm, Christopher Hughes, med anledning av årsdagen av den förste amerikanske presidentens födelse (1732). Dikten ger anledning till en intressant diskussion såväl av synen på Nordamerika hos samtida svenskar som den debatt av närmast politisk art som dikten utlöste. Till sist uppmärksammas Wallins poetiska bidrag i folkupplysnings-tidskriften *Läsning för Folket* och dikterna ”Höbärgningen” och ”Årstiderna” kommenteras.

Det sjätte och sista kapitlet, ”Dödens Engel”, behandlar Wallins sista stora dikt, vilken som bekant återfanns i hans kvarlåtenskap. Vi får här en grundlig översikt över den i huvudsak komparativa forskningen om dikten (tacksam att jämföra med den i huvudsak biografisk-psykologiska forskningen om ”Hemsjukan”). I Håkan Möllers egen tolkning utvecklas synen på ”Dödens Engel” som en poetisk predikan. Avhandlingsförfattaren vill tematiskt och tekniskt visa det perfekt fungerande samspelet mellan makronivå och mikronivå i dikten.

För samtliga kapitel gäller att Bibeln, Wallins psalmer och Wallins predikningar framstår som en ofta briljant utnyttjad intertext.

Vad gäller metoden har såväl Roman Jakobson som Sten Malmström givit viktiga uppslag och i synnerhet betonas liksom i Håkan Möllers teologiska avhandling de retoriska och metriskas aspekterna. Hänvisningar sker till Olaf Homén, Kristian Wählin och givetvis Heinrich Lausberg.

I avhandlingens bilagor finns ”Guds Lof” och ”Dödens Engel” som fullständiga texter samt två krono-

logiska översikter över utgivningen av ”Dödens Engel” på svenska respektive andra språk.

Akribin i avhandlingen är i regel mycket god. Några småfel kan noteras, t.ex. i citaten från *Ny Illustrerad Svensk Litteraturhistoria*. På s. 170 rad 1 avses inte ”tjugosjätte versen”, utan tjugofjärde versens rad ”O! EVIGE!”, och man kan fråga sig varför inte Tegnérsumfundets utgåva av Tegnér's brev, den utgåva som står originalen närmast, används. Inte i något fall påverkas dock betydelsen av de bagatellartade felen, skillnaderna mellan Tegnérutgåvorna rör enbart ortografi och ordformer.

Vad gäller ordvalet tycker jag att man kan acceptera termen ”zoomning” (s. 382), eftersom den säger något nytt om tekniken i ”Dödens Engel”, däremot anser jag det störande med det märkliga näringslivsverbet ”positionera” (s. 56, s. 131) samt ”positioneringsivriga” (s. 129) – näringslivet har nybildat ett verb på ett substantiv som i sin tur är bildat av ett verb, latinets ”pono”.

Jag har svårt att acceptera avhandlingens textkritiska syn på ”Dödens Engel”: ”Vi kan med andra ord utgå från att den vördnad och respekt som Wallin åtnjöt som deklamator och talare gjorde att man noggrant följde det handskrivna manuskriptets utseende” (s. 469). Vi vet emellertid att Wallin enligt J. H. Schröder ”med Blyertspenna gjort lyckliga rättelser och ändringar” (s. 372) och frågan är faktiskt i vilket skick manuskriptet befunnit sig vid sättningen. Icke alltid är vördnad och respekt tillräckliga förutsättningar för att etablera en ”felfri” text. En mindre äventyrlig möjlighet vore att sätta parentes kring problematiken, lämna sätternas och andras förhållande till Wallin därhän och helt enkelt studera texten sådan den föreligger.

Doktorsavhandlingens relation till tidigare forskning är mycket god. Vad gäller utnyttjande av källor är avhandlingen föredömlig. Den som studerar notapparatens referenser till ett ymnigt material som betydligt vidgar avhandlingens horisonter. Speciellt imponerande är att avhandlingsförfattaren lyckats spåra åtskilliga fel genom att påvisa hur vissa mycket framstående forskare skriver av varandra, eller läser alltför flyktigt. Till de reproducerade felen hör att ”Dityramb den 24 Januarii 1808” inte lästes upp vid avtäckandet av Gustaf III-statyn, ett påstående Elsa Norberg råkat föra vidare i *Ny Illustrerad Svensk Litteraturhistoria*, att Argusrecensionen som Wallin faktiskt tog illa vid sig av inte var positiv som Louise Vinge påstått, att Wallin använde andra upplagan av Tingstadius psalmöversättningar, inte den första, samt till sist att manuskriptet till ”Dödens Engel” dessvärre är förkommet och inte ligger i Svenska Akademiens arkiv och följaktligen inte kan vara försett med årtal 1834. Håkan Möller använder inte större våld än nöden kräver vid observerandet av homerisk slummer; en polemik mot en uppsats i *Samlaren* av Hadar Vessby (1892–1982) har omsorgsfullt förlagts till en långnot.

Viss askes vad gäller refererande av bildningsstoff måste dock iakttagas i en avhandling som rör en så välkänd och omskriven epok som det tidiga 1800-talet. Exempelvis står Daniel Fehrmans lärda monografi faktiskt på Kungliga Bibliotekets referenshylla för den wingårdsintresserade och man kan inte begära av Möller att återge allt relevant material om sedermera ärkebiskop Wingård. Blott på en punkt hade en mer omsorgsfull fördjupning varit önskvärd, nämligen vad rör Wallins förhållande till pressen. På sid. 13 ges en hänvisning till Emil Liedgren vad gäller Wallins medverkan i *Lindköpings-Bladet* (s. 24). Eftersom pressen framstår som viktig aktör och medium i Wallinsammanhang skulle ett mer generöst referat ha varit värdefullt.

Håkan Möllers goda teologiska skolning gör avhandlingen föredömligt lärd och klar. Två exempel bland många är diskussionen av *creatio continua* (s. 165) och den tanke hos Wallin som ser ut som en meritum-tanke (s. 296), vilken enligt Liedgren inte bör betraktas som en sådan utan förklaras med hänvisning till en pedagogisk och pastoral målsättning hos skalden.

En åsikt som återkommer i avhandlingen är att Wallins diktning delvis fallit i glömska: "Med undantag för en handfull dikter kan man säga att Wallins diktning sedan Fryxells dagar förblivit i glömska [...]" (s. 12). Ett citat från Tegnér anföres, där psalmverket ses som ärestoden och dikterna som postamentet, och ytterligare ett från Geijer som skiljer mellan Wallin som andlig skald och hans "verldsliga preludier". Väl att märka går skiljelinjen mellan psalmverket (där ju Wallin behövde ta hänsyn till övriga kommittéledamöters synpunkter och vikten av "perspicuitas") och den övriga diktningen. En uppdelning med t.ex. "Guds Lof" och "Dödens Engel" som andliga dikter och "George Washington. Toast hos Mr Hughes, Sverige d. 22 Febr. 1837" m. fl. som profana är enligt Möller icke befogad eller önskvärd. Wallins plats i skolantologierna har givetvis "kraftigt minskat" efter 1945 (s. 13), precis som Möller påpekar med hänvisning till Lars Brink. Problemet med iakttagelsen är dock att den kunde gälla snart sagt varje svenskt författarskap före 1930, i synnerhet märks den vad gäller den en gång så rikligt företrädde Tegnér. Undantaget är möjligtvis Strindberg. Reduceringen återspeglar en allmän tendens i den svenska skolan, värd att beklaga.

Vad gäller dikten "Uppfostraren" koncentrerar sig Möller på "Wallins framställning av kvinnans roll som uppfostrare och medborgardanare i nationens tjänst" (s. 16) och använder sig därvid av Friedrich A. Kittlers epokgörande verk *Aufschreibesysteme 1800/1900* (s. 16). Valet av Kittler är utmärkt och understöds dessutom av resonemang från Ronny Ambjörnsson och Ingeborg Nordin Hennel. I förhållande till den progressiva kvinnosynen i bröderna Schlegels *Athenäum*, Carl Jonas Love

Almqvists kvinnosyn eller Hedvig Charlotta Nordenflychts synpunkter (redan Lorenzo Hammarsköld påpekade ju Wallins bristande kännedom om dessa) ter sig naturligtvis Wallins kvinnosyn märkligt ålderdomlig – och framstår än mer som sådan i *Ljuset* av 1900-talets kultur- och genusteorier. Wallins predikan om kvinnans ädla och stilla kallelse har aldrig varit populär bland feminister. Men som avhandlingsförfattaren helt riktigt påpekar (med hänvisning till Ambjörnsson) anknyter Wallin till den s.k. "familjeprincipen", inte som bröderna Schlegel och Almqvist till individcentreringen eller "personlighetsprincipen". Frågan är om inte distinktionen borde ha skärpts i avhandlingen. Utifrån personlighetsprincipen blir individens rätt till självförverkligande självklar och akut. Utifrån familjeprincipen, vilken vi ju även finner hos Hegel och samtida statsteoretiker, blir andra värderingar rådande – dessutom var den förhärskande i det av Wallin så ofta återopade bondesamhället. Arbetsfördelningen mellan kvinnor och män varierade som bekant från landsdel till landsdel, men var så gott som alltid av kollektiv karaktär – uppdelad i mans- och kvinnosysslor.

I den intellektuella diskussionen avlöses i och med Sturm und Drang och Romantiken den gamla bilden av kvinnan som förförerska och förnuftets och självbehärskningens fiende av en ny och mer komplicerad kvinnosyn. Kvinnan framstår med Ronny Ambjörnssons ord som "socialiseringens primus motor" (s. 412). Håkan Möller beskriver själv "den kvinnouppfattning som slog igenom vid sekelskiftet 1700/1800: den religiöst färgade värderingen och upphöjelsen av kvinnan, den naturgivna visheten (själ och hjärta) samt uppgiften som första uppfostrare" (s. 49). Det vore dock möjligt att än starkare betona kvinnans roll vid inpräntandet av Dygden bland det nya släktet: "Af Dygderna ditt mod, Naturen ditt behag", skriver Wallin (s. 52). I Wallins texter märks att kvinnan med sin nya roll har tilldelats en nyckelfunktion i samhället, en funktion långt viktigare än den roll som i avhandlingen i samband med "Svärmeri" (s. 68) sammanfattas som Wallins syn på kvinnans primära uppgifter i förhållande till mannen: som "trösterska, sjukvårderska och en hemmets trivsel-spridarska" (s. 68). Kvinnan tilldelas även en religiös roll i "Uppfostraren". Hon "täljer, vis och god, den goda Gudens under / Till menskobarnens väl" (Johan Olof Wallin, *Dikter*, SFSV, del I, s. 176, rad 706 f.).

Det funnes på en punkt anledning att aktualisera Wallins biografi, nämligen vad gäller det faktum att Wallin ägnar så många dikter åt förhållandet informator/flicka under uppfostran, samtidigt som hans mål är att fostra kvinnan till lärarinna åt barnen, främst (givetvis) pojkar. På en punkt förefaller rent av den sedanliga bortträngningen att sättas ur spel; det gäller Lottadikten och dess sista rad: "Eln är lös i Staden!" (avh., s. 42).

Wallins varningar till unga kvinnor kan också sättas in i en allmänfilosofisk kontext. Genom Horatius och Aristoteles inpräglas ju det antika idealet "aurea mediocritas", den gyllene medelvägen, i varje ny generation. Kan inte detta också förklara varför kvinnan varken skall vara Fjolla eller Lolla? Kvinnans egenskaper får likaledes en annan karaktär om vi betraktar dem utifrån Wallins religiösa ideologi. Ödmjukhet ter sig annorlunda i kontexten Bergspredikan än i dagens kontext Satsa På Dig Själv. Vi kan dessutom iakttä en förromantisk, eller i Wallins fall kanske snarare allmogektig, skepsis till lyx och njutning i texterna.

En av Kittlers viktigaste iakttagelser är ju att kvinnan är den som lär barnen läsa och därmed spelar en avgörande roll vid alfabetiseringsprocessen. Vad gäller alfabetiseringen tycks Wallin dock vara mindre representativ än Goethe (och för den delen andra svenska romanförfattare). Däremot lyckas avhandlingsförfattaren återfinna kopplingen mellan kvinnan/modern och rösten hos Kittler även hos Wallin – och ordet "röst" är också det sista i Håkan Möllers avhandling (s. 402). Väl att märka hänvänder sig den talande i "Uppfostraren" vid ett tillfälle till sin egen mor (rad 179): "O Du! Min egen Mor!... Om hjertat af en son / Kan gälda någon skärf af ett oändligt lån – Frid öfver dina dar!... Jag fick ej gull och anor, / Min själ en främling blef i granna världens vanor." (*Dikter*, del I, s. 164)

Wallins syn på kvinnan är således ytterst komplicerad. Vad gäller "Svärmeri" hävdar Håkan Möller: "Det är ett skrivsätt som står i överensstämmelse med den begärlig som i kvinnan ser främst det medel genom vilket mannens genialitet frigörs. Om målet nåddes – skulle skaparglöden slockna." (s. 69) Men i "Uppfostraren" heter det ju att Wallin vill se kvinnan "I redbar verksamhet, ej i romantisk dröm" (vilket citeras på s. 49). Hon är alltså vanligtvis *inte* en musa hos Wallin, vilket hon ju ofta, som bekant, är hos fosforisterna och Stagnelius.

Enligt Kittler ser Pestalozzi kvinnan som "den icke kunskapssökande och icke utbildade läraren"; kvinnan besitter "en av naturen givnen fallenhet för lärarrollen" (s. 51). Wallin torde instämma i detta. Vi befinner oss här mycket nära romantiskt filosofiskt allmångods, t.ex. den platonska anamnesis-tanken i synnerhet i *Phaidon* eller, för att återropa ett textexempel Wallin knappast kände till, Wordsworths ode "Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood" med dess motto "The child is father of the man". I vart fall finns en sen dikt från 1837 med titeln "Jacob Johannes", en gravdikt till ett dött barn, där barnet betraktas i ett snarlikt, ehuru rent kristet, perspektiv: "Hvad den gode Herden sade, / Men kanske vi ofta glömt, / Späde Lärare! du lade / Åter på vårt hjerta ömt: // Om J såsom barn ej blifven, / Ej i himlen kommen J..." (*Dikter*, del II, s. 220).

Vid diskussionen av Wallins översättningar hävdas rent allmänt att "olika teorier om hur man bäst översätter en text florerar samtidigt i Sverige vid denna tid" (s. 27). Håkan Möller ansluter sig till beskrivningen av Wallin som "fri efterbildare och förskönare" i egenskap av översättare. Att Wallin skiljer sig från Elgström respektive Tingstadius blir uppenbart för avhandlingens läsare, men hur skiljer han sig från Kellgren och Leopold? (En kort och inte riktigt exakt glimt på s. 84 besvarar inte frågan.) Avhandlingsförfattaren återkommer flera gånger till Horatiusöversättningar och Psaltarparafrafer, men med något skiftande nyansering i omdömena. Synpunkten att Horatiusimitation och Psaltarparafrafer vid ett tillfälle "ingenting" skulle ha med varandra att göra (s. 142) torde vara alltför kategoriskt formulerad; snarare håller man med Möller när han hävdar: "Att de färdigheter som Wallin utvecklade som klassikerparafrafer och de stilideal som han då följde också vägleder honom när han diktar om denna Psaltarsalm [Psalt. 104] är alltså uppenbart" (s. 155). Wallins Horatiusöversättningar har visat sig vara sådana tolkande "omskrivningar", som – vilket redan Hammarsköld kritiserade – har en tendens att bli för långa, varvid originalets skärpa går förlorad. En sammanhållen diskussion om Wallin som översättare eller parafrafer och en komparation mellan hans förhållande till Horatius och Psaltarsalmen hade varit önskvärd.

Avhandlingen återkommer ofta till Wallins intertexter. Låt oss fortsätta med Kellgren, Leopold och Horatius som exempel! På s. 82 hävdas att Kellgrens dikt till Gustaf III är en viktig förlaga till "Dityramb den 24 Januarii 1808" och Kellgrens förhållande till Gustaf III jämföres med Quintus Horatius Flaccus till kejsar Augustus. Även Kellgrens "Cantate vid Lovisa Ulricas Begravnin" kan ha spelat en roll för "Dityramb den 24 Januarii 1808", liksom Leopolds "Ord [...]" vid Gustaf III:s jordfästning (s. 114). Både Wallin och Kellgren tolkar Horatii ode IV:2 och Wallin har sagt sig vara "Sjelf af Leopold och Flaccus lärd" (s. 245). Avhandlingsförfattaren framhåller att Hans Järta jämfört Wallin med Kellgren (s. 210). Vidare noteras självfallet (s. 234) att ode IV:2 är en "imiterande" hyllning till Pindaros. Möller gör några goda iakttagelser om vatten och poesi, om svanen Pindaros och biet Horatius (s. 233 ff.), och menar av allt att döma att även Wallin lyckas i sin pindariska dikt. Intressanta är också de metapoetiska dragen hos Horatius: hans "offer av den egna dikten" (s. 58).

Vid diskussionen av "George Washington. Toast hos Mr Hughes, Sverige d. 22 Febr. 1837" återopas såväl Lidners poesi (s. 321) som Kellgrens *Gustaf Wasa* (s. 327). Inbillningsförmågan, i kraft av vilken Franzén och Tegnér skapar, enligt Wallin, diskuteras och frågan är om inte Schillers välkända text "Über naive und sentimentale Dichtung" borde ha återopats i sammanhanget.

Författare framstår också som olika starka: Tegnér som "ej härma ville", Oxenstierna som är den mer följ-samme skalden. I analysen av dikten "Till Franzén och Tegnér" framhåller avhandlingsförfattaren att dikten är full av tagnérska och franzénska citat och allusioner; och beskriver den som "vestibul", "exordium" och "poetisk förförelse" (s. 226). På så sätt får Wallin Tegnér och Franzén att tala genom hans egen text. En grundligare diskussion om Wallin och de poetiska fäderna Pindaros, Horatius, Kellgren, Leopold – och naturligtvis de sam-tida skalderna Franzén och Tegnér – vore motiverad. En möjlighet att tolka fenomenet hade varit att ge en sammanhållen bild av förhållandet mellan poeterna (obs! inte individerna) utifrån t.ex. Harold Blooms 1970- och 1980-talsböcker om 'anxiety of influence'.

Det partier, vars plats tycks mig mindre självklar i avhandlingen, gäller kontexterna – medan jag betraktar avhandlingens genomgång av receptionen som mycket noggrann och ytterst relevant. De största problemen inträffar vid diskussionerna av "Dityramb den 24 Januarii 1808" och "George Washington. Toast hos Mr Hughes, Sverige d. 22 Febr. 1837". I den förstnämnda dikten syns mig utredningen om Gustav IV Adolf snarast utgöra notstoff (s. 74), i synnerhet som vi ju inte tycks veta hur Wallin förhöll sig till kungen när han inte högtidsdiktade. Avhandlingsförfattarens slutsats av den långa, i och för sig intressanta, diskussionen av avtäckningen av statyn blir också den man kunde befara: "Att med utgångspunkt i dessa olikartade skildringar göra en säker bedömning av hur festligheterna i huvudstaden i början av 1808 uppfattades är, både när det gäller den politiska elitens och allmänhetens reaktioner, mycket svårt" (s. 79). Det är självklart att ögonvittnesskildringar är "tendentiösa" (s. 78) och även Livijn kan i och för sig återge sina intryck någorlunda adekvat – från sin icke lika framskjutna plats vid evenemanget (s. 79).

Ibland skulle en diskussion av Wallins ideologi ha varit tacksam att föra. I fråga om ordstatyn till Washington är det politiskt relevant att Bengt Lidners referens till Marcus Junius Brutus i "Året MDCCLXXXIII", vilken delvis tjänat som förebild, ersätts med en referens till Fabius Maximus Cunctator hos Wallin (s. 322). Tyrannmördaren har bytts ut mot den försiktige fältherren. Wallins sista ord "Min Gud...mitt fädernesland... min konung..." (s. 363) kunde ha studerats i ett ideologiskt sammanhang.

I samband med "Dityramb den 24 Januarii 1808" diskuteras också fenomenet ekfras. Håkan Möller hävdar att det i Wallins dikt inte finns någon "motsvarighet till den metodiska och detaljerade beskrivningen av konstverket, vilket är ett av de allra vanligaste kännetecknen för en antik ekfras" (s. 104), men begreppet används ändå. Jag förmodar att skälet är att läsaren vid ekfras "via språket lyckas uppnå känslan av att ha det beskrivna

levande och tydligt framför sig" (s. 102). I en lärd utredning diskuteras Filostratos och Kallistratos och grundbegreppen *saphênia* (klarhet) och *enargeia* (åskådlighet) samt *thauma* (värderingar och känslor). Men frågan är om Filostratos och Kallistratos och ekfrasen verkligen behövs för att förklara ciceronen som utropar "Se!" (*idou!*): "Den enda överensstämmelsen mellan Wallins sätt att replikera på Sergels staty och Kallistratos retoriska uppvisningsstycken ligger i framställningen av den fantastiska verkan som konstverket gör på betraktaren", hävdar avhandlingsförfattaren (s. 105). En fördjupad diskussion i anslutning t.ex. till begreppsutredningarna i Hans Lunds böcker vore motiverad.

Ibland kan man diskutera tolkningar. Möller talar om "Dityramb den 24 Januarii 1808" som ett "livliggörande av tillfället [avtäckningen], men en petrifiering av kungabilden (s. 112); själv vore jag mera benägen att fästa större uppmärksamhet vid förgudningen och hyperbolerna: "O syntes ej Guden" (s. 112). Avhandlingsförfattarens synpunkt på "kairos" (det rätta tillfället, s. 119) tycks mig utmärkt och tankarna kring diktens monumentalisering av Gustav IV Adolf är adekvata, men jag har svårt att betrakta diktens avslutning som ett "ovisshetens ögonblick" (s. 118).

Håkan Möller ansluter sig till Solfrid Söderlinds beskrivning av bilden av Gustav IV Adolf efter avsättningen som en "damnatio memoriae", eftersom Wallin avlägsnar Gustav IV Adolf ur texten vid 1821 års publicering (s. 121). Jag är tveksam till det adekvata i detta och betraktar ändringarna som realpolitiskt betingade. För det första vill Wallin ge en viss aktualitetsbild 1808 och en ny sådan 1821. Annars skulle dikten te sig nostalgisk. Vidare hyste Karl XIV Johan enligt Sten Carlsson (*Svensk historia*, del II, s. 338) en överdriven rädsla för den gamla kungafamiljen och avstyrde den f.d. kronprinsens giftermål med en nederländsk prinsessa 1828. Gustav, prins av Wasa, inlägger protest vid Oscar I:s och Carl XV:s trontillträden (men inte vid Oscar II:s) och försoningen med den gamla kungafamiljen kommer först vid Gustav V:s förlovning med Gustav IV Adolfs barnbarnsbarn Victoria av Baden. Enligt Sten Carlsson dömdes de som hyllade den f.d. kungen till stränga straff. Wallins ändrade attityd kan helt enkelt förklaras med hans kungatrohet och sedvanliga stöd för makt och överhet – en försonligare attityd mot den avsatte kungen hade helt enkelt varit farlig.

Iakttagelsen att Gustaf III:s tid 1821 ses som "En saga blott, af fäderna berättad" är intressant, men utnyttjas inte fullt ut; för en romantiker måste väl fikcionaliseringen utgöra ett slags consolatio? Däremot framgår det med önskvärd tydlighet att den skrivande själv, Wallin, ser sig som värdare av den gustavianska traditionen sedan dess representanter tystnat.

Det finns en tendens i avhandlingen, vilken dock

ofta balanseras av andra aspekter, att se Wallin och hans romantiska författarkolleger som karriärister. "Guds Lof" ses på s. 190 som en poetisk replik på den dikt som "uppstickaren" Tegnér hade sänt in till Akademien – alltså "Svea". På s. 207 heter det att Wallin "deltog också själv med både engagemang och patos i striden" (förvisso är ju detta sant om man ser honom som åskådare och brevskrivare, men någon Palmblad eller Hammarsköld var han inte). På s. 276 läser vi att "Wallin i hänseende till sin karriär knappast hade något att vinna på en förnyad satsning på vitterheten"; diktningen "hade spelat ut sin roll som socialt befördringsmedel".

Är Palmblads och Atterboms recension i *Swensk Litteratur-Tidning* att betrakta som "en taktisk manöver" (s. 213) och är Tegnér's rader om Psalmverket som ärestod verkligen "en taktisk upphöjelse" (s. 219)? Dikten "Till Franzén och Tegnér" beskrives som "gentjänst" och led i en litteraturpolemisk "strategi" (s. 223) och det talas om "prestigegeivande gemenskap" med Franzén och Tegnér (s. 239, s. 246). I anslutning till Peter Wieselgren ses "Washingtonhyllningen som en välberäknad manöver av en skald som fått se sina aktier falla på den litterära börsen" (s. 342).

Är det särskilt lyckligt vad gäller ordkonstnärer i allmänhet, och Wallin i synnerhet att få dem att framstå som karriärister? Förvisso handlar poesi delvis om skaldetävling, men skaldekonst handlar ofta, för att tala med Pindaros, om att göra ett lyckat kast. Vad gäller Wallin vill jag dessutom med emfas betona en formulering av Bernhard von Beskow som citeras på s. 279: "Under en tidrymd af nära tretio år hafva hufvudstadens invånare varit vane att höra Wallin tolka nästan hvarje betydelsefullare tilldragelse för kyrkan, fäderneslandet, konungahuset". Tiden för profan diktning är under sådana omständigheter begränsad.

Wallins självbild kan betraktas på två sätt. Avhandlingsförfattaren återkommer ofta till båda. Det avgjort mest intressanta är att se självbilden som topos i diktningen. Efter en diskussion om Horatius anför S. J. Harrison's tes om att "Horatius blygsamhet är tve tydlig, och till och med spelad" (s. 235). Jag tror att Harrison's frågeställning är inadekvat formulerad och att blygsamheten snarast hör till genren. Även Wallins självföringande är styrt av genrens krav på blygsamhet; herden med sin flöjt är även hos avhandlingens skald en klassisk bild för modestin (s. 246). Jag blir därför något mer tveksam till avhandlingen när Wallin betraktas som "en diktare som samtidigt ser sig själv som passé" (s. 253) och det tycks mig som om en annars med rätta avisad biografisk läsning återupplivas under diskussionen av gravdiken till Christopher Borg, när det hävdas att Wallins känslighet inför ett yngre släkte eventuella underskattning av hans verk "tydligt kommer till uttryck" i den analyserade gravdiken (s. 305). Det bör dock fram-

hållas att synpunkten har övertagits från Liedgren.

I *Svenskt Biografiskt Lexikon* kan man läsa om Sveriges främste Wallinforskare, professor Emil Liedgren (1879–1963), att "han fann bakom Wallins klassicistiska formfulländning för mycket av habilitet, för litet av spontaneitet, av egen inifrån kommande känsla o. övertygelse" (s. 748). I Håkan Möllers avhandling blir just detta själva poängen. Bristen på en dominerande inifrån kommande spontanitet blir en tillgång hos Wallin. Skalden framställs som "ett det poetiska hantverkets geni" (s. 14) och avhandlingsförfattaren diskuterar Wallins undanglidande subjekt (s. 27). Wallin övar sig i stilar och när "Wallin ska demaskera sig byter han i själva verket bara mask" (s. 32). Vi har kommit ganska långt från Erik Gustaf Geijers synpunkter i vilka man enligt Möller anar "en upplevelse av Wallins diktning som ett flyhänt men allt för rastlöst provande av olika skrivsätt" (s. 220).

Särskilt mycket betyder, som Håkan Möller även visade i *Den wallinska psalmen*, bibelorden hos Wallin. "Dödens Engel" är t.ex. "genomvävd av bibelord" (s. 399) och då inte bara de självklara Hebreerbrevet 9:27, Mika 6:8 etc. Ett ord som "rum" har t.ex. bibliska konnotationer hos Wallin, t.ex. Joh. 14:2: "I mins Faders hus äro många boningar; om så icke vore, säger jag dock eder, att jag går bort till att bereda eder rum" (s. 306) och Pred. 3:20: "Allt far till ett rum; allt är gjordt af stoft, och varder till stoft igen" (s. 400). Särskilt imponerande är att Håkan Möller lyckas avvisa vissa äldre forskares utpekande av påverkan från andra författare med hänvisning till Bibeln. Vi finner ett slags "formelspråk" hos Wallin. Wallin väver "med uppövat och säkert handlag in citat och allusioner från olika bibliska böcker"; Dödens Engel är t.ex. "en predikan på vers" (s. 373).

Frågan är om man kan gå längre. Man skulle t.ex. kunna nämna "locus amoenus" (jfr E. R. Curtius diskussion) vad gäller landskapsdiken och dess tradition (ej blott idyll) på s. 161. Till och med ovädret är ju en känd topos, allt ifrån *Odyssén*, *Aeneiden* och Gamla Testamentet (s. 151) och naturligtvis vore det fruktbart att betrakta skenbart uppriktiga utsagor om t.ex. "uppgivenhet" (s. 123) i ett liknande ljus.

Avhandlingen äger sin styrka bl.a. i det noggranna studiet av retoriken. Den retoriska strukturen i "Dityramb den 24 Januarii 1808" betraktas i avhandlingen som treledad: laus – luctus – consolatio (s. 113). I "Dödens Engel" förefaller retoriken tvåledad: från oro och fruktan till tröst och hopp – så vitt jag förstår från luctus till consolatio (utan laus). Det är vidare utmärkt att sambandet mellan likpredikan och gravdikt framhålls – liksom gravdiktens funktion att fungera dels som konkret minne för de anhöriga, dels som uppbyggelselitteratur för en något bredare läsekrets. I en gravdikt hand-

lar bibelcitatet om Jairi dotter och den hädangångnas liv betraktas som ett exemplum etc. Strukturella paralleller finns ofta; antitetiska arrangemang återfinns t.ex. såväl i poem som i likpredikan (s. 290). Vi kan i Wallins dikter iaktta talets och framför allt predikans struktur i exordium, applicatio, adhortatio och consolatio. Att gå till Wallins predikningar för finnande av paralleller, som först Carl Fehrman och nu Håkan Möller gjort, visar sig vara mycket fruktbart. Motivkällorna till "Dödens Engel" är som Fehrman framhåller: "Bibel, predikan, psalm och vanitasdikt" (s. 373) – hos författaren till *Den wallinska dikten* märks främst de tre första av dessa aspekter.

Av särskilt stort intresse är resonemanget kring dikten "Årstidernas" tillkomst (s. 353 ff.). Håkan Möller visar hur Wallins parodi med ett mediokert alster av Ingelman som katalysator når utöver Ingelmans exempel och riktas mot genren. På Markiewicz schema kan Wallins text inrangeras under rubriken "parodic low burlesque". Avhandlingsförfattaren finner en "biton av allvar", men jag vill nog gå ännu längre, vad gäller "Årstidernas" epilog:

EPILOG

Snö. Tö. Frö. Höl!

Hvart år med sina tider

Är mäktigt likt ett ö.

I prickens, som derpå är satt,

Det hafver en numererad hatt,

I öfrigt samma uniform

Af grönt och hvitt, af kvalm och storm.

Men tiden gamla viskan tar

Och stryker prick och siffra ut,

Kanske förrän vi tro.

Hvad återstår? Hvad blir då kvar?

Till slut ;:;

Blott evighetens O!

O!!!

(*Dikter*, del II, s. 211)

Jag tror att vi här kan tala om en *ironi* med "O!!!" som summering: "Jag är A och O, begynnelsen och änden, den förste och den siste" (Upp. 22:13), bokstaven Omega, de två prickarna över ö-et som är borta. Wallin framstår i denna dikt som en tidig metapoet eller dekonstruktionspoet.

I avhandlingens bästa utredningar, t. ex. i det lysande avsnittet om "Hemsjukan" (ss. 254–274), för Håkan Möller en exakt polemik mot hela den tidigare forskningstraditionen, vilken för det första är biografisk och för det andra tycks ha betraktat dikten som metonymisk för Wallins hela litterära produktion och kanske personlighet. Anders Fryxell anser t.ex. att dikten är "ett 'uttryck' för Wallins 'djupa' känsla af jordelivets eländen" (s. 255). Henry Olsson lyckas uppenbarligen

delvis motsäga sig själv, när han dels talar om en livskris, dels ser "Hemsjukan" mera som "exponenten för en *genomgående* uppgivelsestämning än för en kris i Wallins liv": "Det går en rak linje från Hemsjukan till 30-tals-svårmodets stora verk *Dödens Engel*" (s. 256, s. 257). Avhandlingsförfattaren visar även det fåfängliga i komparationer. Har Wallin läst Tegnér's "Nattnavdsbarnen" eller inte vid konceptionen av "Hemsjukan"? Har Jung-Stillings *Das Heimweh* betytt något? Bernhard Risberg ser dikten som "en bekännelsedikt" och Louise Vinge hävdar så sent som 1988 att Wallin här skriver "privat och naken". Med hänvisningar till bibeltexter såsom 2 Kor. 5:8, Pred. 3:20, 1 Mos. 47:9 m.fl. och Wallins psalmer "Hvar är den vän, som öfver allt jag söker?", "Huru länge skall mitt hjerta", och "Till härlighetens land igen" samt anförande av topologin – landskapet som locus melancolicus – och motivet "hemlängtan till himlen" lyckas Håkan Möller göra trovärdigt att "Hemsjukan" bäst är att förstå som en roll- och situationsdikt, ungefär som t.ex. skaldens kasualpsalmer. Jaget eller rollen i dikten kan påminna om "den mjältsjuka", men är snarast att betrakta som en "främling i jordisk exil" (s. 262, s. 271). Dikten säges behandla "det transcendentala begärets hetta" (s. 266) och intertexter från Schlegel och Schleiermacher fördjupar perspektivet (s. 267). "När dikten tycks bli mer 'personlig' ljuder den religiöst-litterära traditionens röster som starkast", hävdar Möller, och stjärnhimlen och havet ingår "i avskedets landskap" (s. 271 f.).

Håkan Möllers avhandling ger den hittills mest detaljerade beskrivning av stil och vers hos Wallin som existerar. Många goda synpunkter kommer från Sten Malmström, såväl i egenskap av Wallinutgivare som metrik- och stilistikforskare. Det finns i avhandlingen mycket goda iakttagelser om versfötter, stilfigurer, rytmisk variation och framför allt antitetisk teknik (s. 49) hos Wallin. Titlar, som "Dityramb den 24 Januarii 1808" dras sinnrikt in i resonemanget och avhandlingsförfattaren visar stundom hur allitterationer som faderligt-främja-fredliga (s. 115) kan stödja en argumentation i Wallins text. Någon gång utreder avhandlingsförfattaren den eufoniska tätheten (s. 182) och klangfullheten (s. 183), men gör halt vid det faktum att skalden är en "homo artifex" (s. 188). Problemet är litteraturforskarens sedvanliga: hur skall vi komma från beskrivning till tolkning? Det är svårt att besvara frågan, men i detta enskilda fall skulle jag vilja ge ett förslag som utgår från just stilfigurerna. Avhandlingsförfattaren noterar det flitiga bruket av polyptoton och parergmenon i "Dödens Engel" (s. 384). Varför då inte studera vartill de används. Låt oss granska strof 27:

Men Gud är Kärleken. – Lugnen eder,
Betryckta hjertan! och fatten hopp.

Det korn, I laden i jorden neder,
 I gyllne skördar skall spira opp!
 O! hvad I laden
 Med sorg i grafven –
 Hvad kärt I haden,
 Hvad kärt I hafven,
 Det är ej borta – men dock ej der –
 Det är hos Honom, som evigt är!
 (*Dikter*, del II, s. 283 f.)

”Haden” betecknar förfluten tid, ”Hafven” nutid, men den tredje formen, ”Skolen hafva” e.d., saknas skenbart. Den finns emellertid i strofen på annat sätt, dels i slutet ”Det är hos *Honom*, som evigt är!”, d.v.s. i framtiden hos Gud, dels i början av strofen i liknelsen om kornet som spirar upp.

Man skulle kunna granska de antiteser som avhandlingsförfattaren pekar ut och se om de står för kontrast och/eller stegring och därmed hur de strukturerar hela dikten.

Det finns ett tydligt samband mellan strof 11 och strof 33 (vilket givetvis noteras i avhandlingen):

I ären komne, I skolen gånga;
 I hafven här icke hem och hus:
 I skolen bo i den staden trånga,
 Der sol och måne ej tända ljus;
 (*Dikter*, del II, s. 277)

De äro gångna! De gingo tida
 Till rätta hemmet i Fadrens hus.
 De skola bo i den staden vida,
 Der sol och måne ej skifta ljus:
 (*Dikter*, del II, s. 286)

Även en icke-numerolog kan finna orsak att fråga sig vad som står i strof 22:

Hvad vore Tron, om den icke låge
 En klarögd perla på hjertats grund,
 Och upp till himmelen stilla såge,
 Då skalet brister i mognans stund?
 Den sköna vilan
 Gör slut på plågan...
 Och – blixtrar bilan,
 Och flamar lågan,
 Martyr! se himmelen öppnar sig,
 Och kronan räcker Försonarn dig!
 (*Dikter*, del II, s. 282)

I strof 22 skildras alltså Tron, Martyriet och Kristus – kristendomens fundament.

Med detta vill jag givetvis inte påstå att vi skulle kunna spåra en författaravsikt och diskutera dess rimlighet, utan att en så välkomponerad dikt som ”Dödens Engel” genom ordens och tankarnas samspel kommer att generera en betydelse långt utöver de blotta stilfigurerna.

Avhandlingen genererar på liknande sätt fortsatt diskussion om Wallins poetiska teknik. De invändningar som kan riktas mot den är som ovan framgått marginella, och rör antingen mindre centrala detaljer och resonemang, eller pekar på diskussioner som kunde ha förts längre. Det är ett stort nöje att ta del av Håkan Möllers doktorsavhandling i litteraturvetenskap *Den wallinska dikten*, författarens tredje arbete om Johan Olof Wallin om vi räknar med *Johan Olof Wallin. En minnesskrift 1989*, som Möller medverkade i och redigerade. Liksom doktorsavhandlingen i teologi *Den wallinska psalmen* vittnar denna avhandling om grundlig sakkunskap, stor forskarmöda, intensiv energi och välkommen bildningsentusiasm. Det är stimulerande att reflektera över dess tankar och slutsatser. Såväl avhandlingsförfattaren som Wallinforskningen är att gratulera till en mycket välskriven och uppslagsrik bok.

Roland Lysell

Johan Almer, *Variation på götiskt tema. En studie i C. J. L. Almqvists Sviavigamal*. Litteraturvetenskapliga institutionen. Göteborg 2000.

Johan Almer har valt ett utmärkt ämne för sin avhandling, *Variation på götiskt tema. En studie i C. J. L. Almqvists Sviavigamal* (framlagd i Göteborg den 28 oktober 2000). Syftet är i begränsad mening att analysera Almqvists fornnordiska sagocykel *Sviavigamal*, publicerad i andra volymen av imperialoktavupplagan av *Törnrosens bok* (1849). I vidare mening är det att studera hur Almqvist i sitt författarskap förhåller sig till fornnordiskt stoff. Som Almer påpekar finns tidigare ingen större separat studie av *Sviavigamal*, trots att det är ett av de största verken i bägge serierna av *Törnrosens bok* (bara *Drottningens Juvelsmycke* är mer omfattande; se s. 3, not 4). Inte heller finns någon samlad framställning av Almqvists göticism. Almer ger några hållpunkter för hur en sådan skulle kunna se ut (s. 9), och hans avhandling är ett välkommet bidrag till en sådan utredning.

Sviavigamal skrevs i olika omgångar och efter olika planer. Det färdiga verket består av fyra sagor: *Håtuna saga*, *Sigtuna saga*, *Valtuna saga* och *Odensala saga*. De har en liten inledning som handlar om Odens ankomst från Asien till den svenska norden. Alltsammans inramas av en jaktlottsfiktions, rymmande en betraktelse över Per Henrik Ling och hans strävanden inom den nordiska poesin. Den heter ”Minnesfest den första April” och bygger på tidningsartiklar från 1839, publicerade strax efter Lings död.

Den tidigare forskningen kring verket är obetydlig till omfånget. Främst ska nämnas en innehållsrik uppsats av Hjalmar Sundelöf (1926). Till det kommer ett avsnitt i Olle Holmbergs doktorsavhandling om Alm-